

Gerbiamasis Profesoriau!

Jūs – viena iškiliausių, ryškiausių ir prieštaringiausių Tverečiaus krašto asmenybių, pirmasis Nepriklausomos Lietuvos Ministras Pirmininkas, labai išsilavinęs žmogus, puikus oratorius, diskusijų meistras. Amžininkai prisimena, jog laisvai kalbėjote bene dešimčia kalbų. Taigi išėjęs iš paprastos valstiečio trobos Dysnos kaime tapote politiku, žinomą ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Europoje. Mums svarbu žinoti, kad gimtinėje, į kurią grįždavote retai, puikiai tvarkėsi Jūsų vyresnysis brolis Pranciškus. Jis, Peterburgo Putilovo fabrike užsidirbęs pinigų, ne tik parėmė Jūsų mokslus, bet ir rūpinosi lietuviška spauda, knygomis. Mūsų krašte jis vadinamas paskutiniu Jūsų knygnešių globėju. Lietuvybės puoselėjimui buvo neabejingi ir kiti Jūsų šeimos nariai.

Po 1920 m. kraštą užgrobus lenkams, Jūs gimtinėje viešėdavote retai, su leidimais, su apsauga. Pasinėrėte į Lietuvos valstybės stiprinimo darbus, neišvengėte politinių rietenų ir tremties į Platelių, vėliau gyvenote Zarasuose. O Lietuvai lemtingų 1940-ųjų birželį buvo įspėtas negrįžti į ją, nes tuomet dirbote diplomatinėje misijoje Vatikane. Nepaklausėte ir su žmona grįžote į pradžią. 1940 m. birželio 19 d. buvote suimti Virbalio geležinkelio stotyje, o 1942 m. – taigi prieš 75 metus – užfiksuota Jūsų mirtis Maskvos Butyrkų kalėjime Jums tebuvo penkiasdešimt devyneri...

Jūs taip ir nesužinojote, kad 1944 m. gegužės 1 d. grįžę rusai sudegino Jūsų gimtuosius namus Dysnoje. Taip pat nesužinojote, kiek tremčių ir persekiojimų patyrė gausi Jūsų giminė...

Bet kaipgi toliau klostėsi Jūsų gimtojo krašto likimas? Kokią kaitą jis pergyveno nuo tų 1918 metų, kai Jūs su bendraminčiais paskelbėte: „Atėjo svarbiausia mūsų tautos gyvenime valanda“?

Žmonės čia dar mena sunkius pokario metus, tragiškas pervartas, kai žmonės bijojo vieni kitų, kai jauni vyrai, slėpdamiesi nuo mobilizacijos į rusų kariuomenę, ėjo į miškus arba rašėsi į stribus. Mena prievartinį varymą į kolūkius, nepaklususiems tekusią tremtį į „plačiąją tėvynę“. Mena ir tai, kaip Stalinui mirus trėmimai baigėsi, pasidarė lengviau gyventi. Krašte tuomet buvo daug kaimų, juose gyveno daug šviesių žmonių, kurie suprato, kad tautos savastį galima išlaikyti puoselėjant senąją kultūrą, liaudies dainas, papročius, tradicijas. Krašte buvo daug mokyklų: ir pradinių, ir septynmečių, vėliau virtusių aštuonmetėmis, o Tverečiuje buvo stipri vidurinė mokykla (Jūs, beje, Tverečiuje 1884 m. baigėte tada ten veikusią pradžios mokyklą).

Tačiau krašto veidą esmingai pakeitė du veiksniai: 1972 m. Didžiasalyje pradėtas statyti Statybinių medžiagų kombinatas ir melioracija. Buvo ištyrinėta, kad šiame krašte slūgso kone geriausi Lietuvoje molio klodai, todėl dalis senojo Didžiasalio sodybų buvo nukelta, šalia kaimo ėmė kilti daugiabučiai namai, į statybas suvažiavo, kaip tada buvo įprasta, daugybė žmonių iš visos Sovietų

Sajungos. Buvo metas, kai čia gyveno penkiolikos ir daugiau tautybių žmonių. Vyraujanti kalba tapo rusų, prisireikė ir vaikų darželio, ir naujos mokyklos. Pastaroji duris atvėrė 1978 metais. Mokykla buvo dvikalbė, tad nuo jos atidarymo lietuviai turėjo nusistatyti aiškią darbo kryptį: daryti viską, kad kraštas nesurusėtų, nenutautėtų. Tokios krypties mokykla ir laikėsi bei tebesilaiko. 1993 metais, jau atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, rusų mokykla persikraustė į kitas patalpas, o 2004 m. buvo uždaryta dėl nepakankamo mokinių skaičiaus. Transformacijas išgyveno ir kitos krašto mokyklos: Jūsų gimtojoje Dysnoje buvusi aštuonmetė virto pradinė, pagaliau visai uždaryta, tas pats nutiko ir su Tverečiaus mokykla. Tad į Lietuvos Nepriklausomybės šimtmetį einame su vienintele Didžiasalio „Ryto“ gimnazija.

O kaip tai susiję su melioracija? Kolūkių klestėjimo laikais didinant dirbamos žemės plotus, sausinant gausias balas ir šlapynes labai trukdė senieji kaimai, todėl jų gyventojams pasiūlyta išsikelti, tiesa, išlaidas kompensuojant. Taip mūsų krašte išnyko per dvidešimt senų, gražių kaimų su savo bendruomenėmis, su savo tradicijomis. Kai kurių jų vardais, beje, pavadintos Didžiasalio gatvės: Karalyčios, Pupienos. Taigi gyvenimas susikoncentravo Didžiasalyje ir aplink jį, bet gamykla, klestėjimo metais turėjusi apie 800 darbininkų, neatlaikė rinkos ekonomikos ir žlugo. Kartu su ja žlugo ir didžiosios daugumos gyventojų viltys dirbti ir užsidirbti, oriai gyventi.

Ką dabar turime? Didžiasalį, kurio gyventojai niekaip neatsikrato „zombių miestelio“ etiketės, kuriame daug bedarbių ir nelabai norinčių dirbti. Turime Birvėtos žuvininkystės ūkį, kuris palaiko ryčiausio Lietuvos pakraščio ekonomiką. Turime ištuštėjusius kaimus, mažėjantį gimstamumą, sparčiai senstantį kraštą.

Ką galime pakeisti? Gal tik savo pačių ryžtą ir nusiteikimą: palaikyti vieniems kitus, puoselėti solidarumą, žmogiškuosius ryšius. Ir senam, ir jaunam derėtų nors maža kruopelyte prisidėti prie krašto kultūros, istorinės atminties puoselėjimo. Per daug skambūs žodžiai? Bet kartais jų reikia, ir Jūs, gerbiamasis Profesoriau, tai puikiai žinote.

Tad baigdama negalėčiau pasakyti, jog mūsų kraštas klesti. Galiu tik pasidžiaugti, kad jame yra neabejingų žmonių, ir tai mūsų išlikimo viltis.

Pagarbiai – mokytoja, visą gyvenimą pradirbusi šiame krašte